Kadı Kızı'nın bir bölümü

Abdulhalim Durma

Sarkis

O gün Çınaraltı'da her zamanki yerinde eski kervancı, namı diğer 'İnsan Sarrafı' Ali Efendi, bölge insanına hiç de benzemeyen kılık kıyafetindeki farklılığı yüzünden ilk bakışta tanımakta epeyce zorlandığı genç adamın kendisine uzattığı fotoğrafa baktı. Kader arkadaşı dört ahbap çavuşun vermiş olduğu poz, yeni bir dünyanın eşiğinde, yeni bir hayatın başlangıcında çocukça bir şaşkınlık ve belli belirsiz bir sevinci yansıtıyordu. Nelerle karşılaşacaklarına dair en ufak bir bilgiye sahip olmadan kalkışmış oldukları bu teşebbüs, cesaret istediği kadar da çılgıncaydı. Geri planda yüksek binaların yer aldığı kıyıya yanaşmış bir geminin güvertesinde çekilmiş olan fotoğrafta, göçmenlerin yüzlerinden okunan ifade, onların uzun badirelerden sonra geldikleri yerin, henüz yolun sonu olup olmadığını bilmediklerini düşündürüyordu. Kaba kumaşlardan yapılmış pantolon ve ceketleri ütüsüz ve buruşuktu. Öyle anlaşılıyordu ki, bu kıyafetleri günlerce üzerlerinde taşımışlardı. Hepsinin de başlarında 'olmazsa olmaz' kabul edilen geniş kenarlıklı standart Amerikan şapkası vardı. Ceketlerin yakalarına iliştirilmiş kimlik kartları hiçbir yol, hiçbir iz bilmedikleri bu

ülkede adeta bir cankurtaran simidi gibiydi. Boyunlarındaki kravat, modern dünyanın kapısından içeri girebilmelerinde şapkaları gibi sanki izin belgesi mesabesindeydi. Muhakkak ki, birbirlerine destek olarak sayısız zorlukların üstesinden gelmiş olmalarına rağmen, yine de bir türlü üzerlerinden atamadıkları tedirgin halleri açıkça görülmekteydi.

17 gün süren deniz yolculuğu katlanılmaz seviyelere varan sıkıntılarla geçmişti. Üçüncü sınıf bölmesinin kamarotları tarafından her yönde iki sıralı ve dört katlı olan köhne ve çürük ranzalarına yerleştirildikten kısa bir süre sonra, doktorlar tarafından yapılan bulaşıcı hastalık muayenesi için 1500 kişiyi bulan yolcular gruplar halinde güverteye sıralandılar. Bu sırada biletler tekrar kontrol edilmekte ve kaçak yolcu olup olmadığı tespit edilmekteydi. Yolculuğun büyük bölümü yataklarında ve ışıksız üçüncü sınıf bölmelerde geçecekti. Geceleri yakılan ışığı zayıf birkaç lamba saat dokuzda söndürülmekte ve ardından içerisi zifiri karanlığa gömülmekte idi. İlk günlerde deniz tutmasından dolayı göçmenlerin çoğu yolculuğu güvertede yapmıştı. Her 100 yolcu için bir adet olan tuvaletler güvertede idi ve kötü havalarda buraya ulaşmak adeta imkansızdı. Yolculuk şartları tam anlamıyla sağlıksızdı. Her yer kalabalıktı ve ranzalar sanki hastalık kokmaktaydı. Vapurda verilen yemekler kötü idi. Sabahları kahvaltıda yulaf ezmesi, su ile pişirilen lapa ve pekmez, tuzlu balık, sıcak ekmek ve kahve, öğle

yemeklerinde çorba veya et suyu, haşlanmış et, patates ve ekmek, akşam yemeğinde ise çay, ekmek, tereyağı ve pekmez verilmekteydi. Pis bir şekilde servis yapılmakta, yemekler paslı ve temizlenmeye muhtaç teneke kaplara konmakta, yolcular önce almak için kapışmakta ve sık sık çatal yerine parmaklarını kullanmakta idiler.

New York limanına girdikten sonra Özgürlük Heykeli'nin yanından geçerek Hudson nehrine giren gemi, kıyıya birinci ve ikinci sınıf yolcuları indirdikten sonra üçüncü sınıf yolcular feribotla Ellis Adasına taşındı. Altın Kapı göçmen kabul merkezi idi. Burada koğuş, hastane, mutfak, elektrik üretim bölümü, istasyon, çamaşırhane ve hamam bulunmaktaydı. İskeleye çıktıktan sonra hemen hemen beş saati bulan sıhhi ve hukuki inceleme ile birlikte kabul edilen göçmenler gidecekleri istikamete göre ayrılıyorlardı. Adanın karşısında yeni gelen göçmenlerin eşyalarını koyabileceği veya kalabileceği çok sayıda otel ve Katolik ve Protestanlar tarafından desteklenen misyoner evleri bulunmakta idi. Hükümetin göçmenlerin soyulmaması ve kazıklanmaması için her türlü tedbiri almış olduğu görülüyordu.

Doğunun Yankileri, o günlerin deyişiyle, aslında yeni bir hayat ve özgürlük arayan 'hacılar'dan başka kimse değildi. Yeni gelen ve zorluklarla karşılaşan Ermeni göçmenlere iş bulmalarında yardımcı olan, gerektiğinde mali destek veren Ermeni Derneğinin Amerikan toplumu

ve yapısı hakkında bilgi verilen halk eğitim kursları vardı. Göçmenler Yeni Dünyada bütünlüklerini muhafaza etmek üzere bunun gibi birçok dernek oluşturuyorlardı.

Sarkis buradaki yeni cemaatinin hemen uyumlu bir üyesi olmuştu. Fakat sosyal faaliyetlerde mecbur kalmadıkça asla öne çıkmazdı. Diğerleriyle kesinlikle ters düşeceğini bildiği için de, samimi ilişkiler içine girerek iç dünyasını kolay kolay kimseye açmazdı. Genç adam Yeni Dünyada insanların bir yandan geçmişi yanlarında getirdiklerini, diğer yandan hayata 'sil baştan' başladıklarını görüyordu. Ne var ki, insan ilişkilerinde hayatın devamı için sanki gerekliymiş gibi, yaygın bir yüzeysellik göze çarpmaktaydı. Daha göze çarpanı ise, Yeni Dünyaya mahsus bir hayat felsefesinin, toplumun her kesimine hakim olduğu idi. İnsanlar buraya çalışmak için gelmişlerdi ve bu amaca uygun bir düşünüş tarzının oluşmuş olduğu söylenebilirdi. İş ve fayda, yaşamın her alanında vazgeçilmez bir ölçü olmuştu. Hayallerin gerçekleşeceği ümidiyle ellerindeki işe canla başla sarılan bu insanların dünyalarında, artık anlaşılmaz şekilde bütün değerlerin yerini, meşgalenin faydası olup olmadığı düşüncesi almıştı. Meşgul olunan, her ne ise, kişiye bir fayda sağlıyorsa, ancak manalı ve değerli olabiliyordu.

Burada sanki insanlar önce hayallerini gerçekleştirmek için çalışmaya başlıyorlar, sonra, nasıl oluyorsa oluyor, çalışmanın adeta kölesi durumuna geliyor ve sadece

çalışmak için çalışıyorlardı. Felsefi deyişle, çalışmak, artık bir şeyi ele geçirmek için araç olmaktan çıkıyor, amaç haline geliyordu.

Sarkis'in göç hikayesi, açıkça, pek de belirgin olmayan bir 'zengin olma' hayaline dayanıyordu. Gelecekle ilgili düşüncelerinin, başlangıçta, kader arkadaşlarıyla birlikte hareket etmekten öteye gitmeyen, taklitvari düşünceler olduğunu sanıyordu. Birlikte bir şeyler yapıyorlardı, fakat bu yaptıklarının sorumluluğunu da tamamen üstlenmek ağırına gidiyordu. Kendini bulmaya başlaması, muhakkak ki, ekonomik güce ulaşmaya başlamasıyla birlikte oldu. Dizginleri eline aldı ve inisiyatifin ifadesi olarak 'hayır' demeye başladı. İş hayatının yoğunluğu ve karmaşası içerisinde günlerin ve daha sonra da yılların nasıl geçmiş olduğunu sorgulamaya ayıracak zaman yoktu. Nihayetinde bu muhasebeyi yaptığı zaman ise, farkına vardı ki, tam bir boşluktaydı.

Bugün ise ayaklarının yere basmadığı bu boşluk duygusundan mustarip idi. Ne olduğunu anlamakta zorluk çektiği bir ruh hali ile kendisini adeta hayata seyirci hissediyordu. Arkadaşlarıyla birlikte çıktığı yolda, sanki başkalarının hayallerini gerçekleştirirmiş gibi, kendine yabancılaştığını düşünüyordu. Asla durmak bilmeyen hayat, adeta bir oyundan ibaretti ve üstelik kendisini hiçbir şekilde oyuncularla da özdeşleştiremediği bu oyunun tamamen şaşkın bir seyircisi idi.

Yedi yıl gibi hiç de kısa sayılmayacak bir süreden sonra, bu düşüncelerle ilk defa doğduğu topraklara, yani ana vatanına döndüğünde, akrabalarının önemli bir kısmını son kolera salgınında kaybetmiş olduğunu gördü. Yine de, zaman burada, sultanın inkılapçı düşüncelerle her yeri saatlerle donatmasına rağmen, Yeni Dünyadakinin aksine, durmuş gibiydi. İronik bir taraf vardı. Hayatın içine girmesi beklenen zaman fikrinin zihniyete teğet geçmesi, halkta değişimlerin hiç de kolay kabul edilemeyeceğini gösteriyordu. Ve böylece Amerikan vatandaşı, ziyaret ettiği birçok tanıdığının seneler önce bıraktığı gibi olduğunu görmekteydi. Bununla beraber, aradan geçen senelerle birlikte buradaki insanlarda yurt dışına çıkma isteğinin daha da artmış olduğu göze çarpıyordu. Muhakkak ki, Amerikalı misyonerler ektikleri tohumlardan istedikleri kadar ürün alamadılar. Protestanlaştırma çabaları birçok yerde tepkiyle karşılandı. Fakat Ermenilerin Amerika'ya gitme istekleri, tamamen onların sayesinde gün geçtikçe arttı. Zira orası, sabit bir fikir gibi, gerçekten rüyalar ülkesi olarak fırsatlar sunuyordu.

Dünyanın diğer ucundaki bu uzak ülkede, arada bir doğduğu yerlerin hayalini kurarken, zihninde eski gençlik günleri canlanırdı. Tabiatın adeta yeşil elbiselerini giymesiyle baharın kendisini gösterdiği daha o ilk günlerde, arkadaşlarıyla şehirden uzaklaşarak hala öbek öbek erimemiş karların bulunduğu dağlara tırmanır,

çocuksu bir özgürlüğü hafiften esen ılık rüzgarın getirdiği doğanın değişik kokularında hisseder, ancak bu esnada hayatının en mutlu anlarını yaşamış olduğunu kabullenirdi. Dağların zirvesine yaklaştıkça içindeki ruh halinin daha bir dinginleştiğini fark ederek, insanın ömründe bundan ötede ne isteyebileceğini düşünemez, sonra da Yaratıcının kendisine bu duyguları yaşatmış olduğundan ötürü şükrederdi. O sıralarda bu duygu halinin etkisiyle düşüncelere dalar, acımasızlıklarla, adaletsizliklerle dolu hayatın ağır yükünü omuzlarında hisseder, arkadaşlarıyla ancak tasavvur edilemeyecek kadar çok uzaklara giderek bu sıkıntılardan kurtulabileceklerini konuşurlardı. Ve sonunda bu hayalleri kısmen gerçeğe dönüşmüştü. Ne var ki, arada bir kendisini derinden hissettiren anlaşılmaz memleket hasreti de olmasa…

Sarkis, üzerinde etkisi olduğunu ancak çok sonraları kabul ettiği Ali Efendiyle, sanki bir suçlu gibi kaçarcasına ülkeden ayrılırken, vedalaşmamıştı. Ve nasılsa, Yeni Dünyanın insanı tamamen saran karşı konulmaz hengamesinde geçmişi zihninden bir çırpıda silmiş, doğrusu bastırmıştı. Fakat yoğun ve hareketli yaşanan yedi yıldan sonra, bir muhasebe anında, bir hayalet gibi muhayyilesinde aniden karşısına çıkınca, şaşırdı. Bu adamı zihninden nasıl kovmuş olduğuna inanamadı. İlk gençliğinde onun hayatı hikaye ediş tarzının cazibesine kapılanlardan biriydi. Bugün ise, farkında olmadan onu

izlemiş, kendisine onu model almış olduğunu düşünüyordu. Kendisi de onun gibi dünyayı dolaşmıştı ve onun gibi ekonomik ve düşünüş bakımından bağımsızdı. Bununla birlikte, onun kadar 'sözün efendisi' olmadığını kabul ediyordu. Doğrusu, tecrübelerini başkalarıyla paylaşmak gibi bir niyetinin olduğunu da zaten söyleyemezdi.

Ali Efendi fotoğrafı geri verdi. "Ya diğerleri?"

Sarkis, "İyiler", dedi. "Benim dışımda hepsi de evlendi. Çoluk çocuk sahibi oldular. Arada bir görüşüyoruz. Fakat hiçbirinin buralara dönmek gibi bir niyeti yok."

Yaşlı adam, "seni hatırlıyorum Sarkis", dedi. "Karşıya geçer, büyüklerin hemen gerisinde konuşmaları dinlerdin. Arkadaşların seni çağırdığında, çok defa onlarla gitmek istemezdin. Bazen sana baş işareti yapar, onlara katılmanı ima ederdim. Ancak ondan sonra yerinden ayrılırdın."

Ortak bir geçmişi ifade eden bu sözler etkili olmuştu ve Sarkis, ülkeye geldiğinden beri ilk defa duygusallaştığını hissetti. Ali Efendi'nin konuşması, geçmişi adeta canlandırmış, genç adamı çocukluk günlerine geri götürmüştü. Büyük bir isyanla tutamadı kendini, "Başka bir çağda yaşasaydık", dedi. "Hayat yine bu kadar sert, bu kadar acımasız olur muydu?"

Ali Efendi’nin soruya biraz geciken cevabı, aslında soru gibi görünüyordu, fakat ikna ediciydi. “Bu topraklarda ne kadar çok evliya yaşamış olduğunu biliyor musun?.. O azizler.. o mübarek, akıllı insanlar hep zor zamanların insanlarıdır. Hani bir söz var. Toprağın altı evliya üstü eşkıya diye.”

Ruhunu boğan çözümsüzlüğe Ali Efendiden bir derman arayan Sarkis’in içindeki sızı arttı. Ağlayabilseydi, mutlaka geçici olarak ferahlardı. Her zaman olduğu gibi, zehiri içine akıttı.

O gün Ali Efendinin karşısında Sarkis adeta çözüldü. Birçok konuda geliştirmiş olduğu düşüncelerini paylaştı. Onun artık dışardan biri olarak takip ettiği yolun, benimsemiş olduğu ilkelere göre haklı tarafları vardı. ‘Bağımsız Ermenistan’ hayali ona her zaman uzak olmuştu. Asırlarca birlikte yaşadıkları komşularını düşman görerek hareket etmeyi hiç doğru bulmuyordu. Üstelik Osmanlıyı mirası paylaşılacak bir hasta olarak gören ülkelerin kendi maksatlarına ulaşmak üzere bu karışıklıkları desteklemesi, ulusallaşma hareketini saflığından uzaklaştırıyordu. Ayrıca, esasen kullanılan ve ahlaki olmayan metotlar, hareketin meşruiyetini ve yüceliğini zedeliyordu. Bütün bunlar, Sarkis’in o ‘sözde’ bağımsızlık mücadelesinin dışında kalması için yeterliydi.

Onun bir çocuk safiyetiyle anlattıkları da Ali Efendinin içine işlemekteydi. İnsan Sarrafının karşısında, o gün tecrübelerle dolu hayatının hiç de önceden karşılaşmadığı en problemli varlığı durmaktaydı.

“Buraya gelmem gerekiyordu. Şimdi artık kalmam için sebep yok. Anlıyorum ki, bu dünyanın insanı değilim. Sanki ortak bir hayatı paylaşmış insanların oluşturduğu güzel bir rüyanın kabusa dönüşmesi gibi, burası önlenemez şekilde yok oluşa gidiyor. Nereye baksam, sonu hüsranla biten hayat manzaraları görüyorum. Gerçi burada Rusya’dan gelen savaş mağduru göçmenlerin acılarından yeni hayatların ümit kıvılcımları da parlıyor. Fakat bütün bunlar, bu topraklarda hep bir iktidar kavgası ile söndürülecek. Ya Fransızlar, İngilizler veya Ruslar dışarıdan ya İttihat Terakki ve Ermeni örgütleri içerden hep bu iktidar mücadelesi uğruna insan hayatını hiçe sayacaklar. Bu kavganın mağduru veya taraftarı olmak istemiyorum.

Nihayette Sarkis’in bireysel tarafı, zenginliğini sergileyen asıl yönü olmaktaydı.

“Hayattaki kan bağım olan insanların sıcaklığını hissetmek, onların ellerine dokunabilmek, hiçbir menfaat beklentisi olmadan, safça, yabancı bir dünyada kendisini şiddetle hissettiren yalnızlık duygusunu yok edercesine.. korunmasız bir çocuğun soğuktan üşüyen ellerini ısıtmak

için bir ateşe uzatması gibi… Derler ya, gidip de gelmemek, gelip de bulamamak var. Benimkisi öyle oldu. Dünyanın bir ucunda, arada bir kendisini şiddetle hissettiren bir hasretlik duygusu.. fakat daha buraya gelmek için yola çıkarken.. bu duygunun bir yanılsama olduğunu düşünmeye başladım. Burası, değil mi ya, benim kaçtığım yerdi. Sanki bir hapishane gibi. Burada beni boğan bir şeyler vardı… O zamanlar ne olduğunu anlayamadığım bir şeyler… Daha sonra günü geldiğinde, nasıl oldu da birden büyümüş ve olayların ardındaki sebepleri görmeye başlamıştık, şaşırtıcı. Tıpkı sizin hayat bilmecesini ince bağlantılarıyla gözler önüne serişiniz gibi, görünenin ardındakileri yakalamaya çalışıyorduk. Ne var ki, sizin iyi bir öğrenciniz olmak için yaşım küçükmüş. O zamanlar seviyeli derslerinizi hakkıyla kavradığımı söyleyemem. Etkili konuşuyordunuz. İnsan hakikatini, tıpkı bir filozof gibi, açıklıyordunuz. Ancak, evrensel zihniyetiyle taşranın bilgesi geleneksel çevresinde anlaşılmaktan oldukça uzak olmalıydı. Bugün, benim için işin can alıcı noktası ise şurada. Peki ya sizi ayakta tutan nedir? İnsan hakikatine yönelen bu kadar keskin eleştirilerden sonra, hala hayatı sizin için anlamlı kılan ne olabilir?.. Muhakkak ki, siz sadece yaşamış olmak için yaşamıyorsunuz... Diyorlar ki, bir filozof soru sormayı bıraktığı zaman, ölürmüş. Galiba meselenin püf noktası burada. Çünkü, evet, sizi hep soru sorarken gördüm. Bana

gelince, şimdi kendimi koskoca evrende yapayalnız hissediyor.. ve soru sormayı hiç düşünmüyorum.

Konuşmaların akışıyla birlikte Sarkis'in içinde bulunduğu ruh hali de ana hatlarıyla belirginlik kazanmıştı. Kendi özel dünyasında her zaman dizginleri elinde tutan genç adamın, konu geçmişini belirlemiş olan topluma gelince, adeta eli kolu bağlanıyordu. Ali Efendi, Sarkis'in yeni dünyasında hakim olan değerleri özümseyememiş, hatta benimseyememiş olduğunu düşündü. Onun geçmişin cazibesine takılıp kaldığını, çocukluk özlemlerinin arayışı içerisinde olduğunu aklından geçirdi. Tamamen farklı iki dünyanın arasında bulunmaktaydı. Muhtemelen sürekli yok oluşa giden belirtileriyle harabe halindeki mevcudun çekici bir yanının olmaması beklenirdi. Bunları muhakkak ki görerek tercihini ister istemez Yeni Dünyadan yana yapacaktı.

Dahası vardı. Ali Efendi Sarkis'in ruhsal boşluğunun bir şekilde doldurulması gerektiğini düşünüyordu. Onu hayata bağlayacak bağların olması gerekirdi. Dine yönelmeliydi. O da arkadaşları gibi evlenmeli, aile reisi olmalı, çoluk çocuk yetiştirmeliydi. Hizmet düşüncesiyle içinde yaşadığı toplumun 'faydalı' bir üyesi olmalıydı. Peşinde koşacağı bir ideali olmalıydı. Onda her şeyin anlamsızlaştığı ve adeta nihilizme giden bir ruh halini sezinlediğinde üzülmüştü. Ona, "Sevgili Sarkis", diyecekti. "Cevaplar kişilere göre değişir. Senin için doğru olan,

başkası için yanlış, başkası için doğru olan senin için yanlış olabilir. Sarkis için doğru olan cevabın hangisi olduğunu nasıl bilebilirim ki…” Fakat o hep konuşan yaşlı adam, nedendir bilinmez, o gün sanki nutku tutuldu, sonunda bunların hiçbirini Sarkis’e söyleyemedi.

…

O gün Sarkis’in uğrayacağı bir yer daha vardı. Yıllar önce sadece uzaktan, biraz da imrenerek baktığı Amerikan Okulunun bu defa kapısından içeri tereddüt etmeden girdiğinde, farklı duygular yaşayacağını düşünmüştü. Ailesinin yoksul olması yüzünden bu paralı olan okulda okuma şansı hiç olmamıştı. Gerçi Yeni Dünyada büyük şehrin sosyal imkanları çerçevesinde A’dan Z’ye gece kursları ve konferanslar sayesinde kendisini yetiştirmek konusunda önemli mesafeler almış, eksikliklerini büyük ölçüde telafi etmiş olduğunu kabul ediyordu. Buna rağmen içinde meydana gelen eziklik duygusu, biraz da bu eğitimin vaktinde gerçekleşmiş olmamasından kaynaklanıyordu.

Okul müdürü yaşlı Higgs, kendisini ilgi ile karşıladı. Hep sempatik bulmuş olduğu bu adamda katıksız bir misyoner ruhu seziyordu. Bir süre konuşmalara sessiz şekilde misafir olan yardımcısı Bay Wheleer’ın biraz içten pazarlıklı haline ise ‘sinsi bir emel’ yakıştırması, uygun gelmişti. Nitekim daha sonraki karşılaşmalarında bundan

emin oldu. Tanışma faslından hemen sonra Higgs, gözlüklerinin üstünden bakarak babacan bir tavırla sordu. “Evlilik konusu?..”

Sarkis şakayla karşılık verdi. “Buradaki sevgilim, beni beklememiş. Hemen arkamdan evlenip çoluk çocuğa karışmış. Yapacak bir şey yok. İşin aslı, adeta unutmuş olduğum, belki de nasıl bir yer olduğunu hep göz ardı ettiğim burası, çok gerilerde kalmış. Düşünüyorum da, en uygunu, her şeyi tamamen geride bırakıp Amerika’da aynı hayatı paylaşacağım birini bulmak.”

Higgs genç adamın söylediklerini tasvip edercesine başını salladı. Bu defa Sarkis içtenlikle sordu.

--Yıllardır buradasınız. Sizi çocukluğumdan hatırlıyorum. Eşinizle birlikte hayatınızı buradaki insanlara adadınız. Onu kaybettikten sonra da, görüyorum ki, hayata burada devam ediyorsunuz. Gitmeyi düşünmediniz mi? Hiç yılgınlık yaşamıyor musunuz? “

Higgs’in cevabı, dini telkinden çok kişisel doğruları yansıtıyordu. “Benimsediğiniz inanç ve bunun etrafında örülü olan düşünceler, hayatı anlamlı kılıyor. Sizler Ermeni ya da Rum olmayabilir, birer Afrikalı olabilirdiniz. Kim olursanız olun, burası neresi olursa olsun, benim daima Higgs olmam gerekir.”

Fakat her nedense, Sarkis'te bu söylenenleri kabul etmekten uzak bir hal vardı. "Amerikan havasını teneffüs ettikten sonra, bir din adamını anlamam kolay değil.", dedi.

Higgs gözlüklerini çıkardı ve merakla sordu. "Niye?.." Sarkis, gözlerinde bir zeka parıltısı ile gülümsedi. "Allah var mı?.. İnsan hayatına bu kavramın bir faydası oluyorsa, var. Hristiyan teolojisi ile Yeni Dünya'mda edindiğim bu pratik nasıl kesişir. Bunu kabul etmek benim için zor. Halbuki, Vatikan'ın aforoz ettiği bir düşünür, diyor ki, ahlaklı bir insan olmak için ahlaklı davranışta bulunmalısın."

Higgs tartışmaya hiç girmeden konuyu kapattı. "Genç adam, bu düşüncelerini Kırk Kilisenin papazı Johannes Efendi ile paylaşmalısın. Belki bir çok noktada tatminkar cevapları bulmanda yardımcı olabilir."

Sarkis biraz buruk bir şekilde gülümsedi ve hemen içtenlikle özür diledi. "Bağışlayın. Maksadım inançları tartışma alanına getirmek değil. Sizde insan hayatı için önemli bulduğum bir taraf var. Buraya gelirken bunu aklımdan geçirmiştim. Şimdi artık tamamen eminim."

Sarkis'in bu samimiyeti yaşlı misyoneri etkilemişti. "Nedir o?"

--İmanın gücü. Bir Fransız sosyoloğunun çalışmalarından öğreniyoruz ki, kuvvetli inançlar, kuvvetli duygular, kuvvetli idealler hayata bağlılığın esaslarındandır.

Bu sözlerinin ardından Sarkis bir an konuşup konuşmamakta belirgin şekilde tereddüt etti. Yaşlı adam, “devam edin”, diye cesaret verince, sözlerinin arkasını getirdi.

“Dışarıda misyonerler ve faaliyetleri hakkında neler konuşulduğunu bilmek isteyebileceğinizi düşünerek şunları söyleyeceğim. Amerikalı misyonerler, Protestanlığı tanıtırken telafisi güç, fahiş hatalar yaptılar. Misyonlarının temel amaçları konusunda halkı bilgilendirmek üzere buradaki köklü kurumlarla çalışmak yerine, adeta pagan bir halkı doğru dine getirecek kişiler olarak, yeni din değiştiren kişileri, Ana Kilise'nin bütün geleneksel seremonilerini ve kutsal pratiklerini kalplerinden silmeleri gerektiğine ikna ettiler. Arabozucu Protestanlığın, yani sizin gelişinizden önceki toplum, büyük ölçüde uyumlu idi. Kabul edilir ki, misyonun pozitif eğitim veren yönü olumlu idi. Bireysel özgürlükler teşvik edilmekteydi. Bununla birlikte, Protestanlık, barbar efendilere karşı verilen hayat mücadelesinde ve cemaatin daha yüksek kültür seviyesine ulaşmasında büyük ihtiyaç duyulan, aslında öteden beri varlığını sürdüren işbirliği ruhunu sarstı, hatta öldürdü. Katolik Kilisesi ise, Ermenilerin gururunu okşayıp

onları kendi yanına çekme konusunda Protestanlığın sahip olduğu çekicilikten zaten yoksundu.

Yaşlı Higgs, insanların gerçekleştirilen hizmetler hakkında neler düşündüğünü, atacağı adımlar bakımından daima bilmek isterdi. Müslümanların pek de iyi düşünceler beslemediğine dair, yaşanmış tecrübeleri vardı. Vaktiyle misyonun önderliğinde üç yol kavşağında yer alan ahşap kilisenin mahalli idarecilerden alınan ruhsat ile yıktırılıp etrafındaki yer alan birçok Ermeninin evleri de kiliseye teberru suretiyle mal edilerek büyük bir kargir bina inşaatına başlanmıştı. Bu inşaat epey ilerlemiş iken Müslüman halkın tepkisini çekmiş, dedikodulara mucip olmuştu. Şehrin Müslüman alimleri Vilayet makamına müracaat etmişlerse de, şehrin valisi Ermenilerin tarafını tuttuğu için önem verilmediğinden şikayetlerin yönü Bab-ı aliye çevrilmişti. Eski müftü Hacı Ali Efendi, kilisenin önceki haline dönüştürülmesi için yapılan müracaatları bizzat yerinde takip etmek üzere başkente gitmiş, yanında götürmüş olduğu üzerinde birçok mühür bulunan dilekçelerin takibi sonucunda istedikleri kararı çıkartarak eskisine göre genişletilecek olan kilise inşaatının yıktırılmasını sağlamıştı. Higgs, muhtelif yerlerde kiliselerin tamir ve inşaatlarıyla ilgili benzer problemlerin yaşanmış olduğunu da işitmişti. Daha işin başındayken Müslümanları Protestan yapmanın imkansızlığını görerek bundan derhal vazgeçmiş olmaları, geçmişte alınmış en doğru karardı. Fakat bilhassa hedef

kitle olarak seçilen Ermenilerin bu faaliyetler hakkındaki düşünceleri ayrı bir önem taşıyordu.

Higgs, genç adamın konuşmasında sürekli bulunduğu atıflarla hiç de boş birisi olmadığını fark etmişti. Onu yıllar öncesinden hayal meyal hatırlamakla birlikte okulda hiç görmemişti. Muhakkak ki, Amerika'daki basit fakat yoğun bir iş hayatı esnasında, bu hiç de küçümsenmeyecek entelektüel derinliği kazanmıştı. Takdir edilecek kişisel başarısı, işte asıl bu noktada idi. Bu düşüncesini de ince bir şekilde dile getirdi. "Okulumuzun öğrencisi olmalıydınız. Başarılarınızdan gurur duymak isterdik." Her nedense bu nazik iltifat Sarkis'te karşılığını bulmadı.

Higgs, ani bir kararla Sarkis'i vali, belediye başkanı gibi şehrin ileri gelenlerinin, fakat özellikle yabancıların müdavimi olduğu şehir kulübüne davet etti. Orada onunla sohbet etmekten zevk alacak birçok kişinin bulunduğunu söylüyordu. Genç adam, kulübün sosyal yönüne rağmen zihninde kökleşmeye başlayan felsefi problemlerin çözümüne hiçbir katkısı olmayacağını düşündü. O anda aklından geçen ise, kendisinin iyileşmeyi istemeyen bir hasta olup olmadığı idi.

Okuldan ayrılırken bir köşede Wheleer'ın dış görünüşüyle öğrenci veya okul personelinden biri olamayacak kadar değişik biri ile gizlice görüştüğünü fark etti. Onunla da vedalaşacaktı, vazgeçti. Yabancının

esrarengiz bir görünüşü vardı. O anda Sarkis Higgs ile Wheleer'ı mukayese etti. Muhtemelen bir müddet sonra, yaşlı Higgs hayata veda edecek ve okulun müdürü Wheleer olacaktı. Sonra da onun boş bir dersaneyi ihtilalciler için silah deposu haline getirmesi hiç de ihtimal dışı değildi. Osmanlı topraklarındaki bu okullar kiliselerle birlikte muhakkak ki, isyanların teori ve eylem merkezleri olmaktaydı. Halbuki, Fransa, İngiltere, Rusya arasında bir türlü sonuçlanmayan Osmanlı topraklarının paylaşılması planında Yeni Dünyanın hiçbir yeri yokken, Amerikan misyoneri Wheleer'ın çabaları neye hizmet ediyordu.